

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
Katedra bohemistiky

**OBRAZ JANA CAMPANA VODŇANSKÉHO V ROMÁNU MISTR
KAMPANUS ZIKMUNDA WINTERA**

The Picture of Jan Campanus Vodňanský in the novel Mistr Kampanus
of Zikmund Winter

Bakalářská diplomová práce

Autor práce: Dorota Nowaková

Obor: Česká filologie se zaměřením na editorskou práci ve sdělovacích prostředcích

Vedoucí práce: Mgr. Jana Kolářová, Ph.D.

Olomouc 2019

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval/a samostatně a uvedla v ní všechny použité zdroje a literaturu.

V Olomouci dne 18. 6. 2019

Ráda bych poděkovala vedoucí bakalářské práce Mgr. Janě Kolářové, Ph.D. za její cenné rady a trpělivost při vedení mé bakalářské práce.

Obsah

Úvod.....	6
1. Život a dílo Zikmunda Wintera	8
1.1. Kontext Winterovy tvorby	9
2. Historický román Mistr Kampanus.....	13
2.1. Historický román na přelomu 19. a 20. století.....	13
2.2. Vznik románu Mistr Kampanus.....	15
2.3. Charakteristika románu.....	17
2.4. Děj románu	18
3. Životní osudy Jana Campana Vodňanského	19
4. Poetika postavy	21
4.1. Teoretické pojetí postavy	21
4.1.1. Promluva vypravěče o postavě	22
4.1.2. Monology postavy	24
4.1.3. Promluvy postavy	25
4.2. Jméno postavy.....	25
4.3. Postava-definice a postava-hypotéza	27
4.4. Konceptualizace postavy čtenářem.....	28
5. Obraz postavy Jana Campana Vodňanského v románu <i>Mistr Kampanus</i>	29
5.1. Výběr hlavní postavy románu.....	29
5.2. Odchyly od skutečnosti a doložených faktů	30
5.3. Problematika dotváření postavy čtenářem.....	31
5.4. Popis postavy v románu	32
5.4.1. Vedlejší postavy v románu	32
5.4.2. Uvedení postavy v románu a její výskyt v jednotlivých částech knihy....	32
5.4.3. Popis zevnějšku postavy Campana	33

5.4.4.	Charakteristika Campana podle vypravěče.....	34
5.4.5.	Výroky ostatních postav o Campanovi.....	36
5.5.	Celkový obraz postavy Jana Campana Vodňanského	37
	Závěr	39
	Anotace	42
	Resumé.....	43
	Seznam použité literatury	44
	Elektronické zdroje	45

Úvod

Tato bakalářská práce se věnuje způsobu zobrazení Jana Campana Vodňanského v historickém románu Zikmunda Wintera *Mistr Kampanus*. Naším cílem je na základě předem vymezených poznatků analyzovat a blíže popsat, jakým způsobem Winter ve svém díle ztvárnil tohoto humanistického básníka, a představit celkový obraz této postavy v románu.

První kapitola se bude zaměřovat na osobnost Zikmunda Wintera. Krátce představí jeho život a bude se soustředit na jeho literární tvorbu. Poukáže na vědecké začátky tvorby tohoto autora, popíše jeho charakteristický přístup ke psaní a pokusí se přiblížit odraz tohoto přístupu v jeho dílech. Následně uvede jeho nejznámější práce a zařadí je do dobového literárního kontextu.

Druhá kapitola bude věnována samotnému románu *Mistr Kampanus*. Jejím cílem bude představit a ve zkratce vymezit žánr historického románu a popsat jeho roli a postavení v české literatuře na přelomu 19. a 20. století. Následně se přímo zaměří na specifika Winterova románu *Mistr Kampanus*. Přiblíží okolnosti vzniku tohoto historického románu a představí charakteristické rysy tohoto díla. Dále ve zkratce popíše formu a obsah románu.

Třetí kapitola se zaměří na osobnost Jana Campana Vodňanského, významného českého humanistického básníka. Vzhledem k povaze této práce se kapitola zaměří blíže na jeho životní osudy a ve zkratce představí literární tvorbu.

Čtvrtá kapitola bude věnována teoretickému vymezení literární postavy. Představí možné definice a přístupy k vymezení literární postavy a zaměří se na způsoby zobrazování postav v narativních textech a na prvky, na jejichž základě jsou postavy formovány. Poukáže na specifika charakterizace postavy vypravěčem a ostatními postavami a na nejdůležitější způsoby vykreslení postavy, jako jsou například přímé popisy vzhledu a chování, dále nepřímé popisy charakteru, dialogy a vnitřní monology postav.

Pátá kapitola se bude zabývat vlastní analýzou postavy Jana Campana Vodňanského v románu *Mistr Kampanus* a způsoby, jakými je tato postava v tomto díle konstruována. Pokusí se zohlednit vztah mezi románovým zpracováním postavy a jeho skutečnou předlohou, a upozorní na problémy spojené s dotvářením postavy čtenářem na základě znalosti skutečnosti a historických faktů. Následně bude rozebírat jednotlivé prvky

konstituující postavu – popis vzhledu, charakteristiku vypravěčem a ostatními postavami.
Na závěr po zohlednění všech zjištění se pokusí zobecnit způsob reprezentace postavy
Jana Campana Vodňanského v tomto románu.

1. Život a dílo Zikmunda Wintera

Zikmund Winter je v českém prostředí znám jako prozaik a historik, autor realistických historických povídek, novel a románů. Jeho zájem o historii se v něm postupně vyvíjel již od mládí. Jeho dětství je spojeno s Prahou, narodil se 27. prosince 1846 na Starém Městě a zde i vyrůstal. Rodina se často stěhovala, a tak vystřídal několik farních škol. Studoval pražské Akademické gymnázium, kde se seznámil s Janem Lepařem, učitelem, který v něm probudil zálibu v historii.¹

Po maturitě kvůli finančním potížím vstoupil do kláštera křižovníků s červenou hvězdou a rozhodl se věnovat studiu teologie. Původně plánoval, že po ukončení studií nastoupí na filozofickou fakultu, a poté bude pracovat jako řádový profesor.² Po roce však z řádu odešel. Později se Winter zapsal na filozofickou fakultu a ve studiu pokračoval. Jeho zájem o dějiny se v průběhu studia prohluboval. Účastnil se přednášek z historie, filozofie, filologie, a dokonce i z římského práva, praktické zkušenosti získal při práci v městském archívu.³

Důležitým mezníkem ve Winterově životě se stal rok 1874, kdy získal místo profesora na reálce ve středočeském Rakovníku. V novém prostředí se tehdy dvacetiosmiletý učitel s vervou pustil do práce – vyučoval na škole, podílel se na kulturním a společenském dění ve městě, psal také proslovy, oslavné verše i písně. Stal se dokonce členem několika spolků a spravoval jim knihovny, několik let pomáhal a bádá v městském archívu. Za své zásluhy byl později zvolen do zastupitelstva města.⁴

V Rakovníku žil do roku 1884, poté se vrátil i s manželkou a dvěma dětmi do Prahy. Po návratu až do roku 1907 vyučoval na akademickém gymnáziu, na kterém sám kdysi studoval. Zde se díky dlouhým vědeckým dovoleným mohl začít věnovat psaní náročnějších vědeckých spisů z kulturní historie.⁵ Díky svému vzdělání a znalostem

¹ *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. 4, S–Ž; Dodatky k LČL 1–3, A–Ř. Editor Luboš MERHAUT. Praha: Academia, 2008, s. 1630.

² BROŽOVÁ, Věra. *Zikmund Winter: (1846-1912)*. Rakovník: Okresní muzeum, 1991, s. [4].

³ Tamtéž, s. [4].

⁴ *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. 4, S–Ž; Dodatky k LČL 1–3, A–Ř. Editor Luboš MERHAUT. Praha: Academia, 2008, s. 1630.

⁵ BROŽOVÁ, Věra. *Zikmund Winter: (1846-1912)*. Rakovník: Okresní muzeum, 1991, s. [6].

z oblasti kulturní historie se stal odborným konzultantem a poradcem, byl předsedou přípravného výboru Národopisné výstavy československé 1895, členem Historického spolku, Matice české, literárního odboru Umělecké besedy, Královské české společnosti nauk, České akademie věd a umění, Svatoboru a dalších.⁶

Po roce 1907, kdy byl Winter penzionován, mu postupně docházely síly a opouštělo ho zdraví. Zemřel na zápal plic dne 12. června 1912 v bavorském Bad Reichenhallu, kde se jezdíval léčit.⁷ Byl pochován na vinohradském hřbitově.

1.1. Kontext Winterovy tvorby

Počátky Winterovy tvorby mají blíže ke vědeckým pracím nežli umělecké literatuře. Značně ho ovlivnil jeho zájem o historii, především 16. a 17. století, a s tím spojená mnohaletá práce v archivech. Jeho tvorba byla podmíněna důkladným zkoumáním dobových pramenů, své práce vytvářel na základě poznámek z dokumentů, záznamů a městských knih. Sám ze začátku ani neusiloval o uměleckou literaturu – v předmluvě k prvnímu svazku sebraných spisů z roku 1911 přiznává: „*Měl jsem tehdy jiný úmysl, nežli má literatura krásná*“⁸. Postupně se však jeho způsob tvorby a nejspíš i záměr, s jakým psal, proměňovaly. Winter později začal pro svá díla vědomě využívat historický dokumentární materiál s vyššími beletristickými aspiracemi.⁹

Ze začátku byl mezi čtenáři znám jako renomovaný autor vědeckých pojednání o raně novověkých českých městech, tvůrce drobných črt a „historických obrázků“.¹⁰ Dalšími svými díly se vypracoval do pozice ceněného autora, „*čtenářský zájem i literární uznání si získal žánrovou drobnokresbou, rozmarnými i smutnými obrázky a jmenovitě pak novelami*.“¹¹

⁶ *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. 4, S–Ž; Dodatky k LČL 1–3, A–Ř. Editor Luboš MERHAUT. Praha: Academia, 2008, s. 1630.

⁷ BROŽOVÁ, Věra. *Zikmund Winter: (1846-1912)*. Rakovník: Okresní muzeum, 1991, s. [8].

⁸ Tamtéž, s. [5–6].

⁹ BROŽOVÁ, Věra. Komentář. In: WINTER, Zikmund. *Povídky*. Brno: Host, 2009. Česká knižnice, s. 337.

¹⁰ Tamtéž, s. 338.

¹¹ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Stoletou alejí: o české próze minulého věku*. Praha: Československý spisovatel, 1985, s. 266.

Winter těžce nesl kritiku svých historických pojednání ze strany mladších historiků, kteří kritizovali jeho díla s tím, že jsou pouhými sbírkami materiálů bez shrnujícího závěru či soudů.¹² Sám si zakládal na tom, že vychází z faktů, původních pramenů, a ne z dohadů. Díky tomu, že jeho citace a pracovní výpisy byly natolik přesné a spolehlivé, se v mnohých případech staly jediným svědectvím o ztracených dokumentech z té doby.¹³

O Winterově próze napsal jeho obdivovatel, Otakar Theer: „*Winterův realismus má s realismem moderních směrů to společné, že se vyhýbá až příliš důsledně všemu výjimečnému, tajemnému, mimo průměr stojícímu: nehledá výjimky, nýbrž typy, a tak kdož ví, zdali z obavy před romantikou nestlačuje příliš v průměrnost a každodennost obraz společnosti 17. věku*“.¹⁴

Winterovu tvorbu velmi ovlivnila jeho práce v rakovnickém městském archivu, kde několik let soustavně bádá a sbíral historický materiál pro své pozdější práce. Přípravoval přednášky o historii města v 15. a 16. století.¹⁵ Pravděpodobně díky tomu, že valná většina dokumentů (městských knih, převážně kopií) se vztahovala k 16. století čili k době, kdy město prožívalo svůj kulturní i historický růst, se toto období stalo centrem Winterova vědeckého zájmu.¹⁶

V roce 1880 začaly časopisecky vycházet jeho první práce, hlavně literární črty a „obrázky“. Tyto rané práce byly vytvořeny právě na základě materiálu posbíraného v rakovnickém archivu a snažily se „*letmo zachytit výsek z chování člověka v konkrétním prostředí*“¹⁷. Už u těchto děl byl patrný Winterův zájem o lidi dávných dob a jejich způsob života. Přitahovalo ho vše, co souviselo s všedním životem ve městě, sledoval řemesla, umění, obchod školství, justici, obecní správu, církevní poměry; život člověka, rozvíjený a deformovaný prostředím.¹⁸ O tom, odkud se bral jeho zájem o tyto záležitosti, psal Winter ve svých vzpomínkách: „*Život měšťanský mne také*

¹² BROŽOVÁ, Věra. *Zikmund Winter: (1846-1912)*. Rakovník: Okresní muzeum, 1991, s. [6].

¹³ Tamtéž, s. [6–7].

¹⁴ Tamtéž, s. [7].

¹⁵ Tamtéž, s. [5].

¹⁶ Tamtéž, s. [6].

¹⁷ *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. 4, S–Ž; Dodatky k LČL 1–3, A–Ř. Editor Luboš MERHAUT. Praha: Academia, 2008, s. 1631.

¹⁸ BROŽOVÁ, Věra. *Zikmund Winter: (1846-1912)*. Rakovník: Okresní muzeum, 1991, s. [3].

velmi zajímal, všecko bylo mně, rodilému Pražákovi, novo a zajímavo, postřehl jsem brzo, že ti lidé žijí stejně tak jako jejich předkové před třemi sty léty. A s těmi předky jejich jsem se seznámil důkladně. Pročetl jsem, až snad na jednu jarmaru, všecek archiv rakovnický.“¹⁹

V průběhu svého pobytu v Rakovníku napsal řadu „rakovnických obrázků“, které však vydal až později v Praze, postupně je uspořádal do tří knih: *Starobylé obrázky z Rakovnicka*, *Malé historie ze života staročeského* a *Rakovnické obrázky*.²⁰

V té době kromě zmíněných „obrázků“ a povídek sepsal také řadu přednášek a populárních kulturně historických studií.²¹ Pro potřeby této práce je důležité zmínit alespoň spis pojednávající o vysokém učení pražském – *Děje vysokých škol pražských od secesí cizích národů po dobu bitvy bělohorské (1409–1622)* vydané v roce 1897.

Winter od „obrázků“ zcela neodešel a na základě poznámek z pražských archivů ještě napsal a vydal *Pražské obrázky*. Jeho tvorba se však průběhu let vyvíjela a „směřovala od žánrového zachycení postav v historickém čase a prostoru k psychologickému uchopení jejich individuálních tragédií“²². Snažil se zachytit postavu člověka, který „pocítuje tíhu existence ve světě pro něj nečitelném a z různých důvodů deformovaném“²³. V nově napsaných prózách se už nesnažil jenom poskládat a rekonstruovat podle nasbíraných materiálů příběhy minulosti, ale začal upravovat

¹⁹ BROŽOVÁ, Věra. Komentář. In: WINTER, Zikmund. *Povídky*. Brno: Host, 2009, s. 351.

²⁰ BROŽOVÁ, Věra. *Zikmund Winter: (1846-1912)*. Rakovník: Okresní muzeum, 1991, s. [6].

²¹ Doplnění Winterovy vědecké tvorby: V letech 1890 a 1892 vychází dvoudílná studie *Kulturní obraz českých měst, život veřejný v 15. a 16. století* pojednávající o městském životě té doby. K dalším obsáhlejšími studiím patří druhý díl *Dějin kroje zemí českých od počátku století 15. až do roku 1620* z roku 1893 a *Život církevní v Čechách, kulturně historický obraz z 15. a 16. století* z let 1895 a 1896. O Winterově zájmu o dějiny školství svědčí studie *Děje vysokých škol pražských od secesí cizích národů po dobu bitvy bělohorské (1409 – –1622)* vydané v roce 1897; spis *O životě na vysokých školách knihy dvoje, kulturní obraz XV. a XVI. století* z roku 1899 zabývající se otázkami vnitřního života na vysokých školách a *Život a učení na partikulárních školách v Čechách v 15. a 16. století* z roku 1901 pojednávající o typech nižších škol a jejich způsobech výuky. Otázce živnosti a řemesel ve městech se věnoval ve spisech *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách ve 14. a 15. století* z roku 1906, *Řemeslnictvo a živnosti 16. věku v Čechách* z roku 1909 a v nedokončeném spise *Český průmysl a obchod městský v 16. věku*.

²² Věra BROŽOVÁ. Komentář. In: WINTER, Zikmund. *Povídky*. Brno: Host, 2009, s. 349.

²³ Tamtéž, s. 349–450.

adoplňovat pasáže, které se mu zdály být vhodné pro rozvinutí příběhu. Zobrazoval v nich téma „zmařeného člověka“, kterého jeho vlastní osud nakonec dovede ke zkáze.²⁴

Počátkem 20. století ve své tvorbě dospěl k novému žánru – k historické novele. Tyto texty publikoval ve *Zvonu*. Postupně vydal: *Krátký jeho svět* (1901), *Vojačka* (1902), *Proti pánům* (1902), *Rozina sebranec* (1902 a 1903), *Peklo* (1903,1904) a *Panečnice* (1907). Novely z tohoto období se dodnes řadí mezi Winterova nejlepší díla.

Své práce vydával v *Národních listech*, *Světozoru*, *Lumíru*. V roce 1907 publikoval ve *Zvonu* svůj první a jediný historický román – *Mistr Kampanus*. Před ním i po něm se věnoval výhradně kratším literárním útvarům, jako jsou novely nebo povídky. O románu pojednává následující kapitola.

²⁴ Věra BROŽOVÁ. Komentář. In: WINTER, Zikmund. *Povídky*. Brno: Host, 2009, s. 350.

2. Historický román Mistr Kampanus

Tato kapitola pojednává o samotném románu *Mistr Kampanus*. Snaží se charakterizovat žánr historického románu, popsat vznik Winterova díla, jmenovat jeho specifika a uvést ho do dobového kontextu. V neposlední řadě v krátkosti přibližuje formu a obsah tohoto románu.

2.1. Historický román na přelomu 19. a 20. století

Vymezení historického románu jako samostatného literárního žánru je složité tím, že jej nelze definovat jinak nežli tématem či obsahem. Dagmar Mocná a Josef Peterka ve své *Encyklopedii literárních žánrů* jej označují jako „románovou fikci o minulosti, již autor sám neprožil“²⁵. Zdůrazňují, že se román odehrává v době, kterou autor sám neprožil a nezná ji z vlastní zkušenosti, a proto se musí opírat o informace zprostředkované jinými zdroji. Míra, do jaké je text založen na historických pramenech, jeho poznání a metodologickém zaměření je proměnlivá a liší se podle doby i autora.²⁶ Ve 2. polovině 19. století vzrostl důraz na znalost pramenů a dějinných reálií.²⁷

Historický román jako žánr je velmi diferenciován a zahrnuje celé spektrum variant, dělí se podle zaměření na potencionálního čtenáře, jeho věk, vzdělání, znalosti či sečtělou. Disponuje rozvinutou variantou jak populární, tak uměleckou a osciluje mezi nimi.²⁸

V historickém románu autor konstruuje modely z minulosti, které jsou nějakým způsobem doloženy. Signály historičnosti díla můžeme spatřovat hlavně v názvu, podtitulu, incipitu a explicitu, dále se projevují ve formě vlastních jmen, v letopočtech a jiných příznamech, k nimž patří například záměrné použití archaismů či povaha zobrazovaných reálií.²⁹

Mocná s Peterkou rozlišují tři typy přístupu k využití historického prvku v díle. První je typ mimetický, napodobující, ve kterém se autor snaží o co nejvěrohodnější zobrazení minulosti, je obeznámen s historickými fakty a pomocí umělecké stylizace usiluje

²⁵ MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, s. 239.

²⁶ Tamtéž, s. 239–240.

²⁷ Tamtéž, s. 241.

²⁸ Tamtéž, s. 240.

²⁹ Tamtéž, s. 239.

o co nejpravděpodobnější příběh. Druhý je typ projekční, který je opakem mimetického. Minulost je zde požitá jako plocha pro zobrazení morálních a ideových problémů. Dějiny tvoří monumentalizované „kulisy“ příběhu a mnohdy se v dílech objevuje anachronismus. Třetím typem je typ aktivizační čili „kostýmní“, kde minulost slouží k ozvláštňení dobrodružných příběhů o lásce a cti.³⁰ Winterův román se v tomto dělení řadí k typu mimetickému.

V první třetině 19. století se historický román stal samostatným literárním žánrem. Na jeho rozvoji se významně podílely slovanské literatury, v nichž tento žánr sloužil jako nástroj národního sebeurčení.³¹ V českém prostředí patřil mezi významné a ceněné žánry a v průběhu českého národního obrození plnil služebnou funkci – ukazoval slavnou českou minulost. Mimoliterární funkcí historického románu bylo utváření obrazu interpretace národa, sloužil jako odpověď na otázky o naší minulosti, našich kořenech a budoucímu směřování.³² Díky tomu se na konci století stal důležitou součástí českého kulturně-historického povědomí, stal se čímsi, co Dobrava Moldanová nazývá „*jakýmsi národním mýtem vytvářejícím povědomí o hodnotách, k nimž se národní společenství vztahovalo, jimiž se definovalo*“³³. Obecně by se dalo říci, že hlavním cílem historických próz bylo vzbuzování smyslu pro jedinečné, neopakovatelné a národně svébytné.³⁴ Autoři kvůli tomu často inklinovali k zobrazování zlomových událostí v dějinách.

V českém prostředí je situace specifická tím, že autoři 19. století téměř výhradně sahali po českých námětech, nečerpali z látek z jiných národů, jako to bylo obvyklé v jiných zemích, výjimku zde tvoří autoři inspirovaní novoromantismem.³⁵ Typická byla přítomnost výchovného prvku v románech z tohoto období.

³⁰ MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, 240.

³¹ Tamtéž, s. 239–242.

³² MOLDANOVÁ, Dobrava. *České příběhy*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2007, s. 65.

³³ Tamtéž, s. 65.

³⁴ MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, 241.

³⁵ MOLDANOVÁ, Dobrava. *České příběhy*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2007, s. 65–66.

Nicméně jednotlivé skupiny a generace se nevěnovaly historickému románu se stejnou intenzitou, typický byl například chladný postoj májovců, a naopak bohatá tvorba u ruchovců a lumírovců. Moderna vznikající na konci století se stavěla k historickému románu odtažitě, a to zejména kvůli jeho využívání v době národního obrození.³⁶ Zlatý věk pro historický román nastal s příchodem autorů historického realismu 2. poloviny 19. století. V sedmdesátých a osmdesátých letech prošla historická próza proměnou, změnil se hlavně vztah spisovatele ke zobrazované látce. Už nebyl libovolný, ale zakládal se na znalosti faktů, pravdivém a věrohodném zobrazení minulosti, vystižení dobového rázu a věrohodném dotváření postav včetně těch smyšlených.³⁷ Tento postup je možné pozorovat v tvorbě nejvýznamnějších autorů historických románů – Aloise Jiráska, Václava Beneše Třebízského a Zikmunda Wintera.

2.2. Vznik románu *Mistr Kampanus*

Vznik Winterova jediného románu, *Mistra Kampana*, je spojen s osudy časopisu *Světlozor*, v němž autor po léta publikoval své „historické obrázky“ a črty, a se vznikem nového časopisu *Zvon*. V roce 1899 odkoupil *Světlozor* Jan Otto, avšak už po roce jej z komerčních důvodů nechal zaniknout. Na to reagovali starší spisovatelé, kteří takto přišli o publikační prostor, a založili pod právním protektorstvím Josefa Stupeckého tzv. „spisovatelské družstvo“, jehož prakticky jediným cílem bylo vydávání nového časopisu *Zvon*. Pro Wintera byl *Zvon* velmi důležitý, jelikož do něj investoval rodinné peníze, a očekával, že na oplátku v něm najde zázemí pro svou tvorbu.³⁸ Postupně v něm publikoval několik svých próz – *Krátký jeho svět*, *Vojačku*, *Rozinu sebrance*.

Po tom, co *Zvon* začal mít kvůli konkurenci finanční potíže a nemocný Jirásek odřekl pokračování svého románu, rozhodl se Winter časopis podpořit vlastním dílem. Z jeho strany to byla snaha zachránit časopis před zánikem. Odložil proto práci nad svými vědeckými spisy a pustil se do psaní svého jediného románu. Znovu zpracoval část

³⁶ MOLDANOVÁ, Dobrava. *České příběhy*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2007, s. 65–66.

³⁷ BRABEC, Jiří, Jaroslava JANÁČKOVÁ, Milan JANKOVIČ, Karel KREJČÍ, Zdeněk PEŠAT, Miloš POHORSKÝ a Miloš POHORSKÝ. *Dějiny české literatury. [Díl] 3, Literatura druhé poloviny devatenáctého století*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1961, s. 265.

³⁸ Věra BROŽOVÁ. Komentář. In: WINTER, Zikmund. *Povídky*. Brno: Host, 2009, s. 340–342.

sesbíraných archivních dokumentů, které dříve využil při psaní odborného spisu o dějinách vysokého učení pražského.³⁹ Postupně tak začal v roce 1906 vznikat jeho jediný román – *Mistr Kampanus*.

Winter se rozhodl napsat román bez předchozího rozvržení práce a jen se čtrnáctidenním náskokem před otištěním první části. Další části měly vycházet v týdenních intervalech.⁴⁰ Tempo práce, požadavky na pravidelné dodávání dalších částí, ale i samotný fakt, že kvůli románu musel odložit psaní vědeckých spisů, Wintera ve skutečnosti velmi trápily. Ve své korespondenci s Karem Václavem Raisem přiznal: „*Kdybych neměl roztištěnu vědeckou práci, bylo by mi milo robit Kampana, ale takto udřený, nezotavený, do toho vstrčený, bojím se, že to vypadne „podle toho“*“⁴¹. K poslední části románu, která vznikla v roce 1907, přidal poznámku: „*Skončeno ve čtvrtek 6. září za deset měsíců neustálého přemýšlení, velkého studia a rozčilujícího citění.*“⁴²

I přes všechnu snahu se nakonec nepodařilo *Zvon* zachránit a v roce 1911 jej převzala Česká grafická unie. Winter rozčarován nastalou situací se rozhodl vrátit ke svým historickým pracím.⁴³ Po *Mistru Kampanovi* napsal ještě několik próz, ale zaměřil se na drobnější útvary a nic rozsáhlého už nevytvořil. Mistr Kampanus se tak stal jeho prvním a zároveň posledním takto rozsáhlým dílem.

První knižní vydání románu z roku 1909 bylo nezvyklé svou monumentální úpravou, která knize propůjčovala vzhled starého vzácného tisku – měla netypický čtvercový formát, písmo, vazbu a byla doprovázená ilustracemi Adolfa Kašpara.⁴⁴ Zařadil se mezi nejvýznamnější české historické prózy a v průběhu let se dočkal mnoha nových vydání. O jeho popularitě může svědčit fakt, že jen v době mezi lety 1909 a 1928 román vyšel v deseti vydáních.

³⁹ Věra BROŽOVÁ. Komentář. In: WINTER, Zikmund. *Povídky*. Brno: Host, 2009, s. 343.

⁴⁰ Tamtéž.

⁴¹ Tamtéž, s. 344.

⁴² JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Stoletou alejí: o české próze minulého věku*. Praha: Československý spisovatel, 1985, s. 266.

⁴³ Věra BROŽOVÁ. Komentář. In: WINTER, Zikmund. *Povídky*. Brno: Host, 2009, s. 344.

⁴⁴ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Stoletou alejí: o české próze minulého věku*. Praha: Československý spisovatel, 1985, s. 270–271.

2.3. Charakteristika románu

Mistr Kampanus byl stejně jako ostatní Winterova díla značně ovlivněn jeho zálibou v historii a jeho badatelskou činností v archivech. Jaroslava Janáčková se domnívá, že „úmysl napsat větší beletristický obraz o Čechách kolem roku 1620 a učinit jeho středem vysoké učení Karlovo, jeho úděl v osudné době (snad i tragédii Jana Kampana Vodňanského) vzklíčilo ve Winterovi pravděpodobně v letech, kdy připravoval a vydával své *Děje vysokých škol pražských* (1897) a chystal publikaci *O životě na vysokých školách knihy dvoje* (1899).“⁴⁵ Se svými archivními nálezy o osudech vysokého učení pražského se Winter svěřil svému osobnímu příteli Aloisi Jiráskovi. Popisoval mu, jak při svém bádání natrefil na zápisky z profesorských porad konaných v roce 1620 a poslední zápisy z dne před bitvou, v nichž prosil děkan o radu, jak zachovat privilegia koleji Karlově, a jak ho tyto zápisky dojaly.⁴⁶

Umělecký ráz *Mistra Kampana* ovlivnila dřívější Winterova díla, hlavně vrcholné novely z konce 19. století, a motivicky jej předznamenal črty z devadesátých let, například *Břetislav a Jitka* a *Po bitvě na Bílé hoře*.⁴⁷ Věra Brožová tvrdí, že *Mistra Kampana* charakterizuje „rozsáhlá, mozaiková expozice příběhu a asymetrická výstavba textu, [...] zvláště perspektiva vyprávění, vedená ‚zdola‘, očima postav, již Winter v některých kapitolách převzal ze svých drobnějších prací“⁴⁸.

Podtitul románu „*Historický obraz*“ naznačuje, že se kniha nesnaží být biografickým dílem, ale že usiluje o zobrazení širších historických souvislostí.⁴⁹ Těmi souvislostmi jsou zde myšleny osudy vysokého učení pražského v období bitvy na Bílé hoře a její tragické následky. Jaroslava Janáčková tvrdí, že „osudy Karlova učení a jeho členů kolem bělohorské bitvy jsou v románě pojaty jako část a symptom národního osudu, českého

⁴⁵ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Stoletou alejí: o české próze minulého věku*. Praha: Československý spisovatel, 1985, s. 267.

⁴⁶ Tamtéž.

⁴⁷ Tamtéž, s. 266–267.

⁴⁸ Věra BROŽOVÁ. Komentář. In: WINTER, Zikmund. *Povídky*. Brno: Host, 2009, s. 344.

⁴⁹ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Stoletou alejí: o české próze minulého věku*. Praha: Československý spisovatel, 1985, s. 268.

vědomí a svědomí, a tomuto obecnějšímu hledisku jsou podřízeny“⁵⁰ a že tento „panoramatický obraz vyjadřuje úzkost země a všeho, co na ní žije“⁵¹.

2.4. Děj románu

Román je rozdělen na dvě části, obě jsou srovnatelně dlouhé, přičemž první se skládá ze 13 a druhá z 11 kapitol. Děj románu zobrazuje události 1. poloviny 17. století, především období bitvy na Bílé hoře a následných tragických událostí, které postihly český národ. Děj románu se odehrává hlavně v Praze a zaměřuje se na zobrazení dění kolem Karlovy univerzity. První část románu se věnuje událostem před osudnou bitvou, druhá část popisuje průběh bitvy a její následky.

První část románu začíná popisem průběhu bakalářských zkoušek na Karlově univerzitě. Je zde popsán život studentů Karolína a poměry na univerzitě. Seznamujeme se zde s Janem Kampanem, nově zvoleným rektorem školy. Kromě dění na univerzitě je zde vyličen Kampanův soukromý život – jeho svatba, narození syna a následná smrt manželky. Kniha dle popisuje sílící nepokoje mezi katolíky a utrakvisty, které vyústí defenestrací vedenou hrabětem Thurnem.

Druhá část románu podrobně popisuje průběh bitvy na Bílé hoře a vpád nepřátelských vojsk do Prahy. Následkem nábožensko-politických změn se škola potýká s četnými problémy a jejím správcem se stane Mollerus. Když se k moci dostane kníže Lichtenštejn, dojde k zajetí vůdců povstání, kteří jsou následně popraveni na Staroměstském náměstí. Po dlouhém vnitřním boji Kampanus ve snaze zabránit ovládnutí univerzity jezuity konvertuje ke katolické církvi. Když se jeho snahy ukážou marné a univerzita se dostává do rukou jezuitů, Kampanův psychický stav se zhorší a spáchá sebevraždu.

⁵⁰ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Stoletou alejí: o české próze minulého věku*. Praha: Československý spisovatel, 1985, s 267.

⁵¹ Tamtéž.

3. Životní osudy Jana Campana Vodňanského

Vzhledem k povaze analyzovaného románu a samotné hlavní postavy považujeme za vhodné blíže popsat osobnost Jana Campana Vodňanského.

Jan Campanus Vodňanský (vlastním jménem Jan Kumpán) se narodil 27. prosince 1572 ve Vodňanech jako syn Martina Kumpána. Navštěvoval školu ve svém rodišti, poté přešel postupně do Klatov, Domažlic, a nakonec do Jihlavy. Díky podpoře Matouše Polenského se mohl roku 1590 vydat do Prahy na univerzitní studia.⁵² Už tehdy dokazoval své poetické dovednosti a nadání, a tak se brzy stal známým básníkem.

Po dokončení bakalářských studií se Campanus vydal do Teplic, kde společně se svým spolužákem, Václavem Vrouteckým, řídil místní školu. Po čase byl povolán do Hradce Králové. Campanus i nadále pokračoval ve studiích a v roce 1596 složil magisterskou zkoušku a byl mu udělen titul mistra. Poté se vrátil do Hradce Králové a působil tam až roku 1589. Následně se přesunul do Prahy a stal se správcem školy u sv. Jindřicha. Do Kutné Hory přešel v roce 1600 a vytrval tam další 3 roky, ale už v té době byl vyhlédnut za univerzitního profesora.⁵³ Po návratu do Prahy získal dobré místo na univerzitě, učil řečtinu, přednášel o latinské poezii a historii, střídavě vykonával správu kolejních proboštství.⁵⁴ Zastával několik významných univerzitních funkcí. Několikrát byl jmenován děkanem, v letech 1612 a 1620 se stal prorektorem a v roce 1621 byl rektorem univerzity. Byl zastáncem univerzitních reforem.

Po zrušení celibátu mezi členy profesorské koleje se Campanus oženil se Susannou Rychovou. Jejich manželství dlouho nevydrželo, po necelém roce jeho manželka i s očekávaným dítětem zemřela při morové nákaze. Campanus se oženil podruhé a jeho manželkou se stala dcera měšťana Jana Revíra, Ludmila. Měl s ní čtyři děti – Jana, Tobiáše, Ludmilu a Annu. Oba synové ho přežili, ale dcery mu zemřely v útlém věku.⁵⁵

⁵² TRUHLÁŘ, Antonín, Karel HRDINA, Josef HEJNIC a Jan MARTÍNEK. *Rukověť humanistického básnictví: v Čechách a na Moravě*. Praha: Academia, 1966, s. 254.

⁵³ Tamtéž, s. 254.

⁵⁴ Tamtéž, s. 254.

⁵⁵ Tamtéž, s.255.

Po bitvě na Bílé hoře se do té doby umírněný utrakvista ve snaze zachránit univerzitu přidal ke katolíkům. Toto počinání bylo odsuzováno mnohými jeho kolegy.⁵⁶ Avšak ani Campanova snaha nezbránila pohlcení univerzity jezuitskou akademií. Campanus těžce prožíval tyto události a zdrcen a vnitřně zlomen zemřel několik dnů na to, 13. prosince 1622.⁵⁷

Campanus se už od mládí projevoval jako talentovaný autor latinské poezie⁵⁸ a brzy se zařadil mezi přední české básníky. Psal náboženské i světské texty, v jeho tvorbě byl znatelný cit pro eufonii a hledání nových možností verše.⁵⁹ O oblibě Campanovy tvorby může svědčit počet skladeb či celých spisů, kterému po dobu téměř dvaceti let přepisovali jeho žáci a přátelé.⁶⁰ Až do svých posledních dnů se zabýval poezií.⁶¹

Campanus psal všechna svá díla v latině. Těžištěm jeho tvorby byla lyrická poezie, za svého života napsal kolem 500 různých básní. Psal příležitostnou poezii, duchovní skladby, smuteční poezii, písně na církevní kalendář a parafráze žalmů. Kromě poezie se Campanus věnoval i epice s historickými náměty a dramatu.⁶² K jeho nejvýznamnějším pracím patří divadelní hra o českých dějinách *Bretislaus, comedia nova* z roku 1614, která je také známá pod názvem *Násilné unešení Judity, dcery císařské, od knížete Břetislava*. Českými dějinami se zabýval i ve své další skladbě *Cechias seu Bohemia Heneta* z roku 1616, kde vypráví o osudech jednotlivých českých králů a knížat.⁶³ Pouze zlomek z jeho děl je přeložen do češtiny.

⁵⁶ TRUHLÁŘ, Antonín, Karel HRDINA, Josef HEJNIC a Jan MARTÍNEK. *Rukověť humanistického básnictví: v Čechách a na Moravě*. Praha: Academia, 1966, s. 255.

⁵⁷ *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. 1, A–G. Editor Vladimír FORST. Praha: Academia, 1985, s. 350.

⁵⁸ Tamtéž, s. 350 s.

⁵⁹ TRUHLÁŘ, Antonín, Karel HRDINA, Josef HEJNIC a Jan MARTÍNEK. *Rukověť humanistického básnictví: v Čechách a na Moravě*. Praha: Academia, 1966, s. 255.

⁶⁰ Tamtéž.

⁶¹ Tamtéž.

⁶² JOUDALOVÁ, Alice. *Smuteční poesie Jana Campana Vodňanského*. Disertační práce. Olomouc, 2011. Univerzita Palackého v Olomouci. Filozofická fakulta, s. 7.

⁶³ Díla Jana Campana Vodňanského. *Městské muzeum a galerie Vodňany* [online]. Vodňany [cit. 2019-03-29]. Dostupné z: <https://www.muzeumvodnany.cz/muzeum-galerie/texty/785-dila-jana-campana-vodnanskeho>

4. Poetika postavy

Při teoretickém vymezení literární postavy se v této práci opíráme o poetiku *...na okraji chaosu... Poetika literárního díla 20. století* Daniely Hodrové a publikaci *Literární postava. Vývoj a aspekty naratologických zkoumání* Bohumila Fořta.

4.1. Teoretické pojetí postavy

Postava patří k nejdůležitějším složkám literárního díla, jde o takový prvek, který prostupuje všechny jeho roviny či složky díla a zřetelněji než jiné prvky ukazuje jejich propojenost, je to svérázný motiv, či spíš dynamický komplex motivů.⁶⁴ Postava v tomto pojetí „na jedné straně vždy nějakým způsobem (i zdánlivě nulovým) reflektuje okolní svět, sociální normy a role, dobovou a žánrovou koncepci člověka, ale na druhé straně tento fakt nevylučuje, že postava současně představuje dynamický prvek se syžetově-kompoziční funkcí, prvek vstupující do nejrůznějších vztahů s jinými složkami textu.“⁶⁵ Stejně jako všechny entity literárních děl je postava založena na narativním textu a skrze něj je i přístupná.⁶⁶ Pojetí postavy a způsob její prezentace není jednotný, v průběhu věků se vyvíjel.

Postavu můžeme definovat jako „slovně tematický komplex, realizující se v textu určitým souborem textových jednotek.“⁶⁷ Tyto jednotky se můžou v textu vyskytnout jen jednou nebo se můžou vracet, opakovat či obměňovat. Daniela Hodrová ve své poetice řadí ke způsobům realizace postavy tyto prvky: promluvu vypravěče o postavě (včetně přímé charakteristiky, popisu zevnějšku, chování, jednání a myšlení); dialogy a výroky jiných postav o této postavě; „vnitřní“ a „vnější“ monology postavy a v případě dramatu i scénické poznámky.⁶⁸ Říká, že „postava jako nositel děje, určité myšlenky, ideologie, jako funkce textu představuje v literárním díle prvek či složku

⁶⁴ HODROVÁ, Daniela. *...na okraji chaosu... Poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, 2001, s. 519.

⁶⁵ Tamtéž, s. 541.

⁶⁶ FOŘT, Bohumil. *Literární postava: vývoj a aspekty naratologických zkoumání*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2008, s. 55.

⁶⁷ HODROVÁ, Daniela. *...na okraji chaosu... Poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, 2001, s. 519.

⁶⁸ Tamtéž, s. 519.

*budovanou prostřednictvím vypravěče či bez jeho prostřednictví v sérii výstupů a promluv, zmínek o ní, tedy v toku explicitních a implicitních informací.*⁶⁹

Tyto způsoby prezentace postavy nebývají využívány rovnoměrně, ale jsou zejména v literatuře 20. století často kombinovány.⁷⁰ Každý z nich však plní v textu určitou roli a má nepochybně význam pro celkový obraz postavy. Důležitým faktorem je i sled, v jakém jsou tyto prvky využity, kdy je uvedeno jméno postavy, jeho charakteristika a podobně.⁷¹

Bohumil Fořt rozlišuje dva pojmy: postavu a charakter. Postava podle něj funguje jako abstraktní, odosobněná narativní entita, jako nespecifikovaný textový referent, kdežto charakter je antropomorfní entita a je výsledkem psychologicky determinujících procesů. Zdůrazňuje, že je třeba uvážit, jaké textové znaky umožňují čtenáři vytvořit si mentální obraz postavy.⁷²

Mezi základní prostředky charakterizace literární postavy Fořt řadí přímou definici a nepřímou prezentaci. Přímá definice se vyznačuje tím, že explicitně pojmenovává určité rysy postavy pomocí adjektiv, abstraktních či jiných typů podstatných jmen nebo částí promluv. Oproti tomu nepřímá prezentace se vztahuje spíše ke konání postavy, nepojmenovává rysy přímo, ale vyjadřuje a dokládá je nejrůznějšími způsoby.⁷³

4.1.1. Promluva vypravěče o postavě

Jedním ze způsobů prezentace postavy je promluva vypravěče o ní. Může být realizována mnoha způsoby a nabírat několik různých forem. Důležitým faktorem ovlivňujícím způsob prezentace postav a míru informací o ní je její místo v systému postav – hlavní postavy bývají většinou popisovány podrobněji, kdežto popis vedlejších postav je povrchnější a bývá redukován.⁷⁴

⁶⁹ HODROVÁ, Daniela. *...na okraji chaosu... Poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, 2001, s. 544.

⁷⁰ Tamtéž, s. 520.

⁷¹ Tamtéž, s. 520.

⁷² FOŘT, Bohumil. *Literární postava: vývoj a aspekty naratologických zkoumání*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2008, s. 62–65.

⁷³ Tamtéž, s. 63–65.

⁷⁴ HODROVÁ, Daniela. *...na okraji chaosu... Poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, 2001, s. 524.

Prvním z možných způsobů popisu postavy je popis jejího zevnějšku. Vykreslení vzhledu dané postavy ji přímo vyděluje vůči ostatním a napomáhá při její identifikaci.⁷⁵ U takové charakterizace je důležité, že sama přítomnost popisu v textu, rozsah, podrobnost a distribuce nezávisí jenom na literárním druhu, ale i na dobovém pojetí postavy.⁷⁶ Pro realismus je příznačný zevrubný popis postav, který se podílí na utváření celkového obrazu postavy a koresponduje s jejím charakterem, profesí a společenským postavením.⁷⁷ Bývá obvykle řazen na začátku díla a z pravidla dále je jen upřesňován či upravován. Tento způsob řazení informací je pro realistickou a naturalistickou tvorbu bezpříznakový, naopak pokud je popis postavy roztroušen v textu, můžeme to pokládat za příznakový jev.⁷⁸ Způsob a rozsah popisu zevnějšku postavy může kolísat, a to od jednoduchého popisu pomocí jednoho či několika přívlastků až po podrobné a obsáhlé líčení.

Podobně jako popis vzhledu funguje v textu popis „vnitřku“ postavy, jejího vědomí, myšlenek a pocitů. Jeho zevrubnost sice přímo nesouvisí s realismem, ale lze u něj pozorovat stejné tendence jako u popisu vzhledu postavy, postupně se odchází od popisu vědomí a jeho projevů k líčení činů nebo jen chování postavy.⁷⁹

Důležitým prvkem popisu postavy je samo uvedení jejího jména. Přítomnost a opakování jména sblízuje postavu s motivem a svým případným významem ukazuje spojení s lexikální složkou díla.⁸⁰ Jméno je nejčastěji se opakující textový prvek postavy, jeho existence je podmíněná formou vyprávění, případně žánrem, a v češtině mu navíc konkurují osobní zájmena a další způsoby vyjádření gramatické osoby.⁸¹

V realismu 19. a 20. století vyvrcholila tendence k co nejkompaktnějšímu zobrazení postavy, souvisela s iluzí o poznatelnosti člověka a poznatelnosti „druhého“, nahlíženého

⁷⁵ FOŘT, Bohumil. *Literární postava: vývoj a aspekty naratologických zkoumání*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2008, s. 67.

⁷⁶ HODROVÁ, Daniela. *...na okraji chaosu... Poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, 2001, s. 520.

⁷⁷ Tamtéž, s. 520–521.

⁷⁸ Tamtéž, s. 521.

⁷⁹ Tamtéž, s. 524.

⁸⁰ Tamtéž, s. 525.

⁸¹ Tamtéž.

jako objekt.⁸² Tato tendence však nezasáhla všechny autory a u některých děl realistického typu se můžeme setkat i s absencí popisu zevnějšku postavy, s její redukcí na určité projevy nebo s absencí jména postavy.

Popis jednání postavy je důležitým zdrojem implicitních významů, umožňuje čtenáři odhadovat smýšlení postavy, její morální vlastnosti, ideje, názory, postoje, city, vztah k okolí atd. Důležité při tom je, zda se jedná o jednorázové činy nebo o opakující se, obvyklé činnosti, kdy první případ evokuje dynamičnost postavy a druhý její staticnost.⁸³

4.1.2. Monology postavy

V průběhu postupného oslabování a splývání hranic mezi subjektem vypravěče a subjektem postavy došlo ke spojení vyprávějícího já s prožívajícím já, vnitřním monologem, a ke zrušení hranic mezi původně zřetelně oddělenými pásmy – pásmem vypravěče a pásmem či pásmy postav, jehož projevem byly jevy jako nevlastní přímá řeč, polopřímá a smíšená řeč.⁸⁴ Tyto jevy byly známy už v literatuře 19. století, ale plně se prosazovaly až později.⁸⁵

Toto „mísení řeči vypravěče s řečí postav [...] mělo za následek rozostřování obrysů postavy, ostrých v klasickém realismu [...]. Proměny, zejména dynamizace postavy, probíhaly souběžně s proměnami vypravěče a s proměnami, dynamizací vyprávění.“⁸⁶

Realistická literatura se poměrně brzy začala uchýlovat k formě vnitřního monologu a jisté podobě proudu vědomí, v literatuře 20. století se vnitřní monolog stal jedním z nejrozšířenějších způsobů prezentace nitra postavy.⁸⁷ Příznačně byl tento postup napřed využíván ve scénách, kdy se postava ocitla v mezních situacích, na pokraji smrti a chaosu, pro jejichž vyjádření neexistovaly v realistické poetice adekvátní prostředky.⁸⁸

⁸² HODROVÁ, Daniela. *...na okraji chaosu... Poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, 2001, s. 527.

⁸³ FOŘT, Bohumil. *Literární postava: vývoj a aspekty naratologických zkoumání*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2008, s. 67.

⁸⁴ HODROVÁ, Daniela. *...na okraji chaosu... Poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, 2001, s. 528.–529.

⁸⁵ Tamtéž, s. 529.

⁸⁶ Tamtéž.

⁸⁷ Tamtéž, s. 529–530.

⁸⁸ Tamtéž, s. 530.

Problém takového postupu, při kterém docházelo k míšení řeči vypravěče s řečí postav, spočíval v tom, že značně ovlivňoval zobrazení reality v díle – toto zobrazení se nevydávalo za objektivní, jevílo se subjektivní, fragmentární a relativní; realita se stala plodem či součástí subjektivního vědomí a jeho získala rysy – dynamičnost a dvojznačnost.⁸⁹ Vševědoucí vypravěč, jehož promluvy začaly splývat s promluvy postav, tak působil méně věrohodně než ten, který postavu popisoval a pronášel o ní abstraktní soudy.⁹⁰

4.1.3. Promluvy postavy

Postavy fungují jako nedílná součást díla, „svými promluvy se [...] začleňují do kontextu narativních děl, a protože jsou v podstatě neoddělitelné od pojmů děje, akce či interakce, svými promluvy se zásadně podílejí na utváření ‚světa‘, v němž se pohybují“⁹¹.

Tyto promluvy pomáhají utvářet obraz postavy, a to ve dvou hlavních plánech. První z nich je stylistická rovina, kde stylistické rysy promluvy zařazují postavu do určitých sociálních pozic či skupin a tímto zařazením ji vydělují vůči okolnímu světu. Kromě toho stylistická rovina promluvy může naznačovat určité individuální charakteristiky postavy. Druhý plán tvoří rovina interpretační, kde promluvy postav odkazují k implicitním významům a ovlivňují čtenářskou interpretaci těchto postav.⁹²

4.2. Jméno postavy

Jak bylo již dříve zmíněno, důležitým prvkem charakterizace je jméno postavy. O jeho důležitosti může svědčit i fakt, že jména hlavních postav už od věků tvořila názvy děl. Daniela Hodrová ve své poetice tvrdí, že „bez nadsázky můžeme prohlásit, že jméno

⁸⁹ HODROVÁ, Daniela. *...na okraji chaosu... Poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, 2001, s. 529.

⁹⁰ Tamtéž, s. 530.

⁹¹ FOŘT, Bohumil. *Literární postava: vývoj a aspekty naratologických zkoumání*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2008, s. 68.

⁹² Tamtéž, s. 68–69.

*postavy nikdy nebylo tak důležité jako v dílech 20. století, nikdy dřív nebyla jeho vazba s celkem textu a jeho smyslem tak zdůrazňována a tak nápadná*⁹³.

Důležitým faktorem při charakterizaci je míra, do jaké je jméno spjata s postavou. „*Vlastní jména postav [...] mají především referenční význam – odkazují k vlastnostem postavy, které jí čtenář přiřazuje v rámci své recepce fikčního textu [...]*“⁹⁴ Zde můžeme rozlišit jména, která jsou zjevně motivována charakterem postavy, dále škálu jmen, u kterých je tato motivace více či méně patrná, anebo případy, kdy je taková motivace skrytá nebo dokonce zcela chybí.⁹⁵ Míra motivace u jmen kolísá v závislosti na několika faktorech – na literárním žánru; na období, ze kterého dílo pochází; na záměru autora atd. Od 19. století sílila tendence k využívání jmen se sémantickou funkcí, podoba jména se stala důležitým činitelem pro výstavbu a interpretaci díla.⁹⁶

Bohumil Fořt uvádí, že „*vlastní jména především umožňují velice ekonomický způsob odkazování v rámci jednoho narativního díla – slouží jako jednoslovné (či víceslovné) kategorie, kterým čtenář v průběhu aktu čtení přiřazuje jednotlivé explicitně či implicitně interpretované atributy [...]*“⁹⁷.

Samostatnou významovou kategorií tvoří vlastní jména, která odkazují nebo jsou jinak spjata s jinými fiktivními, narativními světy či s reálným světem. V těchto případech jméno postavy označuje buď postavu z jiného díla či referuje k reálně žijící postavě. Použití těchto jmen má zásadní vliv na čtenářskou recepci celého díla, a především samotné postavy, a závisí na čtenářových znalostech původních denotátů. „*Vztahy mezi stejně pojmenovanými literárními postavami a lidmi (resp. lidmi a jejich fikčními protějšky) jsou důležité především tam, kde se je dílo snaží významově*

⁹³ HODROVÁ, Daniela. *...na okraji chaosu... Poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, 2001, s. 600.

⁹⁴ FOŘT, Bohumil. *Literární postava: vývoj a aspekty naratologických zkoumání*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2008, s. 72.

⁹⁵ HODROVÁ, Daniela. *...na okraji chaosu... Poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, 2001, s. 600.

⁹⁶ Tamtéž, s. 601.

⁹⁷ FOŘT, Bohumil. *Literární postava: vývoj a aspekty naratologických zkoumání*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2008, s. 73.

využít – *bud'ťo jimi posiluje ěi podrýv svou autoritu ve vztahu k reálnému světu.*⁹⁸ Způsob využití takových jmen se znaěn liší u jednotlivých literárních žánru – „reln postavy“ jsou na jedné straně využívány v realistických románech, ideologických ppisech historie, a na druh v mystifikacch ěi kontrafaktovch fkcch, v obou ppadech jsou použity jako prostředek k odkazování k realitě, ale v textu pln odlišnou funkci; použit jíž „znm“ postavy utvr vznamotvorn odkaz, funguje jako kontextov báze pro vytváření nového kontextu.⁹⁹

4.3. Postava-definice a postava-hypotéza

Hodrov rozlišuje dva typy postav – postavu-definici a postavu-hypotézu. Toto dělení založeno na tzv. „*modu neboli způsobu existence postavy v textu*“¹⁰⁰. Pro toto dělení je dležit, jak je postava prezentována v textu a co všechno je o n explicitn řeěeno. Hodrov rozlíšení na postavu-definici a postavu-hypotézu shrnuje slovy: „*jestliže postavu-definici v její vyhrann podobě můžeme charakterizovat jako beze zbytku vysvětlitelnou, explicitn, pln v textu determinovanou, pak postavu-hypotézu charakterizujeme jako vysvětlitelnou jen ěsteěn, ne zcela explicitn, nepln determinovanou*“¹⁰¹. Vvojov posun od postavy-definice k postavě-hypotéze zapřcinilo zaveden prvků nedopovzenosti, nevysvtlitelnosti ěi ambivalence v jednání a zobrazování postavy.¹⁰² Se sémantickou ukoněenost souvisí pojem statickosti postavy, kdežto dynamickost je spojena se sémantickou neukoněenost, otevrenost.

Postavy vzat ze skuteěnosti mají v tomto pojetí blíže postavě-hypotéze, jelikož „*předpokldaj ve svém ztvárnění vžd urěitou diferenci, nemohou být zcela skuteěn užd pro svou literární zprostředkovanost; literární postava svými obrysy vžd nějak preěnv, nebo naopak zcela nepokrývá reln predobraz, zůstává tedy v t ěi on míře hypotetick, i kdž jejím predobrazem je skuteěn osoba*“¹⁰³. Je u nich vraznjší

⁹⁸ FOŘT, Bohumil. *Literární postava: vývoj a aspekty naratologických zkoumání*. Praha: Ústav pro ěeskou literaturu AV ĀR, 2008, s. 74.

⁹⁹ Tamtéž.

¹⁰⁰ HODROV, Daniela. *...na okraji chaosu... Poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, 2001, s. 544.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 547.

¹⁰² Tamtéž, s. 547.

¹⁰³ Tamtéž, s. 551.

modalizující posun. Naopak postavy smyšlené, fiktivní, které popisuje vševědoucí vypravěč, mohou mít „*nezrelativizovaný, definiční charakter*“¹⁰⁴.

4.4. Konceptualizace postavy čtenářem

Jak již bylo dříve zmíněno, postava je utvářena na základě narativního textu a skrze něj je i přístupná.¹⁰⁵ V tomto pojetí můžeme uvažovat o tom, do jaké míry si čtenář na základě textu sám konceptualizuje postavu a nakolik díky tomuto počínu postava přesahuje původní text.

Bohumil Fořt zastává názor, že „*o literárních postavách ve svých každodenních narativech běžně mluvíme stejným způsobem, jakým mluvíme o reálných lidech – odhadujeme jejich motivace a reakce, interpretujeme jejich jednání*“¹⁰⁶. Z tohoto důvodu je třeba mít na paměti, že každý čtenář si takto sám dotváří obraz postavy, a to na základě literárního žánru, dobového modelu a vlastních zkušeností, a tato interpretace postavy čtenářem se tímto bude u každého jednotlivce lišit. V souvislosti s kognitivním přístupem ke zkoumání postavy Fořt tvrdí, že: „*čtenář odhaduje mentální fungování narativních postav pomocí procedur, kterými odhaduje mentální fungování reálných lidí*“¹⁰⁷.

V tomto kontextu můžeme mluvit o jisté autonomii postavy vůči textu, na kterém jsou založeny – obraz literární postavy je „*plně závislý na aktech kreace a recepce v systému literární komunikace*“¹⁰⁸ a samy literární postavy jsou „*sémiotické konstrukty založené fikčními texty a ,vyvolané‘ aktem recepce*“¹⁰⁹.

¹⁰⁴ HODROVÁ, Daniela. *...na okraji chaosu... Poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, 2001, s. 551.

¹⁰⁵ FOŘT, Bohumil. *Literární postava: vývoj a aspekty naratologických zkoumání*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2008, s. 55.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 56.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 61.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 57.

¹⁰⁹ Tamtéž.

5. Obraz postavy Jana Campana Vodňanského v románu *Mistr Kampanus*

Na základě teoretických poznatků z předchozích kapitol se nyní pokusíme analyzovat, jakým způsobem je hlavní postava v románu vyobrazena, jakým způsobem s ní autor pracuje, čím je toto vyobrazení specifické a jaký je vztah mezi románovým zobrazením Campana a jeho reálným předobrazem. Pro odkazování k ústřední postavě románu jako i ke skutečné postavě bude v této kapitole upřednostňována podoba příjmení Campanus i přesto, že v knize je užita varianta Kampanus.

5.1. Výběr hlavní postavy románu

Co vedlo Wintera k tomu, že jako hlavní postavu románu zvolil právě Jana Campana, není dodnes zcela zřejmé. Můžeme se pouze domýšlet, z jakého důvodu dal přednost tomuto humanistickému básníkovi před jinými, mnohdy i historicky důležitějšími či známějšími osobnostmi.

Mnozí literární kritikové se už dříve pozastavovali nad tím, proč jako ústřední postavu románu zvolil „antihrdinu“ Jana Campana, když místo něj mohl Winter upřednostnit například někdejšího rektora univerzity Jana Jessenia, který byl po bitvě na Bílé hoře popraven na Staroměstském náměstí.¹¹⁰

Je třeba však zdůraznit, že o Janu Campanovi psal Winter už dříve, a to ve spise *Děje vysokých škol pražských* z roku 1897. Z toho můžeme usuzovat, že byl velmi dobře obeznámen jak s jeho životem, tak s vývojem situace na pražském vysokém učení. Určitou motivací, na kterou upozorňuje Jaroslava Janáčková, je fakt, že Winter byl „zaujat [Campanovým] přestupem ke katolíkům a různým hodnocením tohoto kroku v souvěkých pramenech“¹¹¹. Je možné, že jej zaujaly některé části Campanova života, které, dalo by se říci, souzněly s osudy pražské univerzity, například jeho smrt, která se odehrála jen několik málo dnů po zrušení univerzity. Nicméně i toto je pouhá domněnka a faktická motivace výběru hlavní postavy není dodnes zcela jasná.

¹¹⁰ Srov. BROŽOVÁ, Věra. *Zikmund Winter: (1846-1912)*. Rakovník: Okresní muzeum, 1991, s. [7].

¹¹¹ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Stoletou alejí: o české próze minulého věku*. Praha: Československý spisovatel, 1985, s. 268.

5.2. Odchylky od skutečnosti a doložených faktů

Ačkoliv je román napsán na základě skutečných událostí, je patrné, že se Winter na některých místech záměrně vzdaloval od skutečnosti směrem k fikci. Je obecně známo, že si Winter ve svých dílech, hlavně vědeckých spisech, zakládal na faktučnosti. Vznik každého spisu předcházelo důkladné studium archivních materiálů a dalších pramenů. Z tohoto můžeme usuzovat, že odchylky od skutečných událostí se v díle nevyskytly náhodou, ale že se jedná o autorův záměrný tvůrčí krok.

Winter v románu nepředstavuje celý Campanův život, nýbrž jen období několika let před jeho smrtí. Zaměřuje se hlavně na jeho životní osudy po bitvě na Bílé hoře. Vyobrazení Campana je v knize přizpůsobeno potřebám románu. Právě tato místa, která neodpovídají skutečnosti, přispívají k dotváření cíleného obrazu postavy, jejích morálních hodnot a názorů. Vidíme, že přes veškerou oporu ve faktografii vytváří autor fikční svět podle svých uměleckých a ideových kritérií, nikoli pouze na základě historických skutečností.

Nejpatrnější neshody s doloženými fakty spatřujeme ve vyobrazení Campanova osobního života, přesněji řečeno ve zobrazení jeho manželství. V románu byl Campanus ženat pouze jednou. Po zrušení celibátu mezi kollegiáty si vzal Lidmilu Revírovou, a po její smrti se už neoženil. Ve skutečnosti měl však ženy dvě. Jako první si vzal Zuzanu Rychovou, která v roce 1613, necelý rok po svatbě, podlehla morové nákaze. Jeho druhou ženou se stala Lidmila Revírová, kterou si vzal v roce 1615.

Další neshody nacházíme u vylíčení jeho potomků. Ve skutečnosti měl Campanus děti čtyři. Dvě dcery, Annu a Lidmilu, které však zemřely v mladém věku, a dva syny, Jana a Tobiáše, kteří se dožili dospělosti. V románu Winter tuto skutečnost pozměnil, a tak jeho románový Campanus měl pouze jednoho syna Jana, kterého mu před smrtí porodila Lidmila.

Uvedené odchylky bychom mohli považovat za nepříliš podstatné. Zásadnější je z tohoto hlediska závěr Winterova díla, v němž se psychicky rozervaný a vyčerpaný básník rozhodne k sebevraždě a otráví se. Činí tak, jelikož nedokázal zachránit univerzitu před jezuity a cítí, že přechodem ke katolictví zradil jak Boha, tak své přátele. Jen stěží můžeme přijmout pravdivost tohoto líčení, jelikož ve skutečnosti neexistují doklady o tom, že by Campanus spáchal sebevraždu, existují pouze strohé zápisy o jeho smrti. Toto líčení tak můžeme považovat za uměleckou interpretaci básníkovy smrti, která slouží potřebám románu.

Výše uvedené příklady odchylek od skutečnosti jsou pro čtenáře znalého Campanova životopisu lehce zjištělné. Avšak v románu se objevují chyby, které běžný čtenář jen stěží může odhalit. Patří k nim například Winterova chybná interpretace Campanova příjmení. Na tento omyl, a mnohé další, upozornil ve své monografii Otakar Odložilík. Uvádí zde, že Winter nesprávně přeložil básníkovo latinské příjmení Campanus na české Zvoníček, kdežto správným ekvivalentem je Kumpán, podle příjmení Campanova otce a bratra.¹¹² Kromě toho Winter používá jako protějšek Campanova příjmení latinské pojmenování *campanulla*, česky zvonek. Winter v románu pracuje s tím, že příjmení Campanus pochází od latinského slova *zvon* (*campana*). Je však na místě otázka, zda se nejedná o autorský záměr (neboť původní příjmení rodiny Winter nepochybně znal). Se slovem *zvon* se totiž pojí jiný typ konotací než se slovem *kumpán*.

5.3. Problematika dotváření postavy čtenářem

Jelikož v případě Winterova románu byla hlavní postava vytvářena na základě skutečného předobrazu a děj románu je situován do historického období kolem bitvy na Bílé hoře, je zapotřebí zvážit, nakolik tyto skutečnosti mohly ovlivnit recepci hlavní postavy u čtenářů.

Předobrazem ústřední postavy románu byl Jan Campanus Vodňanský, známý básník, vysokoškolský pedagog a rektor pražské univerzity. Jelikož se jedná o významnou osobnost, je třeba předpokládat, že přinejmenším část ze čtenářů může jeho životní osudy znát. Velký podíl na pochopení chování a pohnutek postavy má znalost dobových poměrů a historických událostí.

Z románu se o postavě Jana Campana dovídáme jen omezené množství informací. Je proto velmi pravděpodobné, že čtenář, který se s osudy tohoto humanistického básníka seznámil již dříve, si při vytváření obrazu postavy doplní část informací na základě svých znalostí. Míra, do jaké se tento postup u jednotlivých čtenářů uplatní, bude značně kolísat. Neznalý čtenář naopak je nucen si vytvořit obraz postavy pouze na základě informací uvedených v románu.

¹¹² Odložilík, Otakar: *Mistr Jan Campanus*. Praha 1938, s. 8–10.

5.4. Popis postavy v románu

Celkový obraz postavy v románu je konstituován mnoha prvky, od přímého popisu vzhledu a charakteru až po líčení chování postavy v různých situacích. Tyto prvky se vzájemně kombinují, doplňují a prolínají. Důležitým faktem je, že Winterův Campanus není statickou postavou, proměňuje se jak vzhledově, tak chováním či názory.

Winterův Campanus představuje postavu-hypotézu čili postavu vysvětlitelnou jen částečně, ne zcela explicitně popsanou. Je to postava vytvořená na základě reálného předobrazu, a tak je zřejmé, že se románová postava nemůže plně překrývat se skutečnou – skutečný Campanus z velké části přesahuje tento narativní text a v mnoha místech se s ním nekryje. O tom, že se jedná o postavu-hypotézu, nás může přesvědčit i fakt, že se v díle vyskytuje jen velmi málo informací o jeho minulosti.

5.4.1. Vedlejší postavy v románu

Ačkoli naším primárním cílem je soustředit se na Wintrova protagonistu, je třeba uvést, že i většina vedlejších postav, jež v románu vystupují, má své reálné předobrazy. Některé poznatky o jejich interakci s Janem Campanem uvedeme dále. Jedná se o univerzitní mistry, rektora Mikuláše Troila Hagiochorana a děkana Daniela Basilia, zejména však o Campanova odpůrce Jiřího Mollera, jenž v závěrečném dramatickém vyústění díla přebírá od Campana klíče od jedné z kolejí jakožto jmenovaný člen komise pověřené likvidací utrakvistického vysokého učení. Mollerův reálný slovenský původ autor naznačil prostřednictvím přímé řeči. Rovněž další pověřený správce Michal Pěček z Radostic má skutečný předobraz. Obě tyto postavy jsou líčeny zcela negativně, se zřetelem k tomu, že se jedná o Campanovy protivníky.

5.4.2. Uvedení postavy v románu a její výskyt v jednotlivých částech knihy

Jedním z důležitých prvků při vytváření obrazu postavy je její první uvedení nebo uvedení jejího jména. Ve Winterově románu ústřední postavu poznáváme prakticky okamžitě, jelikož jméno hlavní postavy tvoří zároveň i název díla.

Pro odkazování k hlavní postavě se v textu používá převážně příjmení *Kampanus*, *mistr Kampanus* či samostatný titul *mistr*. Kromě nich se občas objevuje nesprávně počestěná varianta příjmení *Zvoníček*, *Zvon*, či pojmenování akademickými tituly. Další podoby jména či způsoby oslovení hlavní postavy se v textu až na drobné výjimky prakticky nevyskytují. Nesprávným překladem získalo Campanovo příjmení

v díle nové významy, se kterými autor v textu často pracoval. Campanus je místy označován jako Zvon, Zvoníček, campanulla a podobně.

V samotném díle se s hlavní postavou seznamujeme napřed prostřednictvím jiných postav a toho, co o ní říkají. V prvních dvou kapitolách se tak o Campanovi objevují pouze zmínky. Jedná se jak o pozitivní, tak o negativní výroky. Samotná postava Campana se poprvé v díle objevuje až ve třetí kapitole. Tento fakt způsobuje, že si čtenář na začátku románu vytváří obraz Campana pouze na základě výroků a názorů vedlejších postav.

Postava Campana nevystupuje ve všech částech díla ve stejné míře. V některých kapitolách se postava Campana prakticky nevyskytuje, eventuálně se o ní objevují jen zmínky v promluvách jiných postav. Jak již bylo výše zmíněno, je tomu tak na začátku románu, v prvních dvou kapitolách. Dále se Campanus přímo neobjevuje v kapitole 10. první části a v kapitolách 3., 4. a 6. druhé části románu. Mezi kapitoly, ve kterých postava Campana dominuje, patří kapitoly 7. a 8. první části, které pojednávají o osobním životě tohoto básníka, a celá druhá polovina druhé části románu, zvláště poslední dvě kapitoly. Konec románu se přímo zaměřuje na Campanovu postavu, více než v předchozích kapitolách se věnuje jeho psychickému rozpoložení, jeho názorům a myšlenkám. V těchto kapitolách je zobrazen jeho marný boj za ochranu univerzity před jezuity, a následné zhoršení se jeho psychického a fyzického stavu a nakonec i jeho smrt.

5.4.3. Popis zevnějšku postavy Campana

Popis vzhledu postavy patří k nejzákladnějším prvkům, na jejichž základě si čtenář vytváří představu o konkrétní postavě. V případě Winterova románu jsou však takovéto popisy velmi stručné, většinou se omezují na několik málo přívlastků. Takto strohé popisy jsou u realistických románů netypické.

První a zároveň nejdelší a nejkompexnější popis Campanova vzhledu se objevuje na začátku díla, ve 3. kapitole, a to současně s prvním uvedením postavy. Nejedná se o podrobný popis, spíše zmiňuje některé charakteristické rysy postavy. Vypravěč Campana popisuje takto: *„Muž vysoký, figura mužné síly s tváří tak klidnou a mužně krásnou, že zdálo se, jako by hněv, bolest, vášně neměly k svému výrazu na té tváři nikdež místa. Celé vzezření tohoto muže, jemuž málo nad čtyřicet let, jevílo sloučení důstojnosti*

a laskavosti.“¹¹³ Dále zmiňuje Campanovy modré oči a dlouhou lehce prošedivělou úzkou bradu. Zde je patrná velká míra idealizace, protagonista je líčen jako vzhledově takřka dokonalý muž, jehož vnější vzhled je v souladu s jeho veskrze kladnými charakterovými vlastnostmi.

Tento popis není dále nijak upřesňován, pouze příležitostně se v textu opakují popisy některých Campanových charakteristických rysů. K takovým rysům patří jeho modré oči, dlouhá, úzká brada, jeho důstojná tvář či jeho vysoká, statná postava. Způsob jeho oblékání není nikde v díle vyličen.

Campanův vzhled prochází v průběhu díla proměnou, reflektuje jeho psychické rozpoložení či momentální pocity. Nejvíce se jeho zevnějšek mění na konci díla, kdy se potýká s psychickými problémy a zhoršuje se mu zdraví. Proměna jeho vzhledu je popsána následovně: „*Duševní bouře posledních let na jeho tváři i na všem vzezření zanechaly stopy. Kampanus usvadl jako tráva na Letni v palčivých dnech a mohl o sobě říci, že strnuly kosti jeho a scvrkla se zármutkem tvář a sestarala, na černou bradu a hlavu jeho sedlo jíní a posléze i sníh.*“¹¹⁴ Tato změna vzhledu ještě dále postupuje, Campanus je popisován takto: „*chátral tělem, byl bled, oči míval mlžné a bez lesku. I zevně na šatech bylo znáti, že s mistrem děje se nějaká smutná proměna.*“¹¹⁵

Vzhled vedlejších postav není v románu vyličen téměř vůbec, jen místy se u nich objevuje zmínka o jejich charakteristických rysech. Nejvíce vzhledově prokreslenou postavu tvoří sám Campanus.

5.4.4. Charakteristika Campana podle vypravěče

Ve Winterově románu je do jisté míry potlačen vševědoucí vypravěč, z jeho promluvy se tak dovidáme jen část informací o ústřední postavě. Vypravěč většinou sám nehodnotí postavu Campana, nýbrž jen zprostředkovává myšlenky a názory samotného Campana a jiných postav.

¹¹³ WINTER, Zikmund. *Mistr Kampanus: historický obraz. Část první.* 10. vyd. Praha: J. Otto, 1928, s. 58.

¹¹⁴ WINTER, Zikmund. *Mistr Kampanus: historický obraz. Část druhá.* 10. vyd. Praha: J. Otto, 1928, s. 224.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 283.

Od vypravěče se dozvídáme jen málo o Campanově minulosti – narodil se ve Vodňanech, učil v Hradci Králové, v mládí prožil nešťastnou lásku. Kromě těchto informací nevíme o jeho minulosti téměř nic.

Co se týče přímé charakteristiky, Campanus je podle vypravěče „*vážný mistr, professor klasických dvou jazyků, profesor historie, rektor universitatis.*“¹¹⁶ Hodnotí ho jako dobrého a moudrého muže, který si „*na tom světě obral úkoly vysoké a široké*“¹¹⁷. V jeho podání je Campanus spořádaný člověk s morálními zásadami, například se vyhýbá alkoholu, protože v něm spatřuje zlo. Je nábožensky založený člověk, který dovedl propojit křesťanské zásady s radostí ze života. Svůj život zasvětil psaní básní a práci pro univerzitu, která byla pro něj „*jeho láskou, jeho nadějí*“¹¹⁸. Dobře zná českou historii, a proto má obavy o budoucnost národa a univerzity. Je to člověk skromný a pokorný, který „*v boji náboženském, který kolem něho zuřil již drahně let, náčelníkem ani mučedníkem se nechtěl státi*“¹¹⁹.

Po smrti mladé manželky se proměňuje, stává se „měkkým“, a s ještě větším zápalem se věnuje univerzitní práci, jeho jedinou útěchou se od té doby stává jeho syn Jeník. Po prohře na Bílé hoře se jeho psychický stav postupně zhoršuje, vypravěč to hodnotí takto: „*Co však poslední tři léta dělo se před zrakoma Kampanovýmá, to byly vesměs tvrdé rány na něžnou duši toho muže.*“¹²⁰ Častěji zůstával zavřený o samotě v pokoji, vyhýbal se lidem, přestal psát.

Winterův vypravěč nehodnotí Campanovo jednání, pouze popisuje jeho myšlenky a představuje jeho možnou psychologickou motivaci. Poukazuje na způsob, jakým je jeho chování hodnoceno u ostatních postav.

¹¹⁶ WINTER, Zikmund. *Mistr Kampanus: historický obraz. Část první*. 10. vyd. Praha: J. Otto, 1928, s. 151.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 127.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 128.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 129.

¹²⁰ WINTER, Zikmund. *Mistr Kampanus: historický obraz. Část druhá*. 10. vyd. Praha: J. Otto, 1928, s. 224.

5.4.5. Výroky ostatních postav o Campanovi

Campanus se mezi ostatními postavami těší velké úctě. Je považován za nejlepšího básníka své doby: „[Campanus je] *ozdoba české země, [...] nejlepší náš rytmů skladatel*“¹²¹. Mezi studenty je znám jako přísný, ale dobrý a spravedlivý učitel. Ostatní postavy kladně hodnotí jeho vzdělanost a intelekt, je podle nich „znatelem české historie“ a „zdobou tohoto a příštích věků“. Váží si ho za to, jak moc se podílel na reformaci univerzity.

Ostatní postavy zaznamenávají proměnu Campanova chování v průběhu děje. Po smrti manželky ho hodnotí jako „měkkého“, smutného. Další zhoršení jeho psychického stavu zaznamenávají postupně po prohře na Bílé hoře. Začínají o něm říkat, že se zbláznil nebo že „nemá všech doma“. Nakonec jedna z postav, Basilius, předpovídá jeho tragický konec: „*Myslím, [...] že svého úpadku nepřezijí, jest už od některé doby velmi malátný, býval ráznější, zdálo se, že nějaké břemeno dne unese, ale teď nevím, nevím.*“¹²²

Negativně je Campanus vykreslen hlavně v promluvách Mollera, bývalého studenta univerzity. Mollerus již od začátku Campana nenávidí, jelikož se domnívá, že jej neprávem vyhodil od bakalářských zkoušek. Myslí si, že si na něj Campanus zasedl už od prvního dne. Popisuje ho jako zrádného, chladného, bezcitného a nešlechtného muže: „*Kampane zrádný! Srdce zkamenělé! Srdce ledovité, srdce psi*“¹²³.

Mollerovy výroky o Campanovi v kontextu děje většinou nevyznívají jako objektivní, je v nich patrná předpojatost vůči jeho bývalému učiteli. Jako příklad lze uvést situaci, kdy Campanus hlídal průběh zkoušek. Mollerus hodnotí jeho chování jako kruté a ledové, jelikož Campanus v průběhu zkoušky neodchází, a nedává tak studentům šanci podvádět. Oproti tomu jen pár odstavců dále vypravěč popisuje chování Campana, který „[...] *dělaje se nevida, neslyše. V duchu byl rád, že mládenci mají z čeho sobě pomáhati; [...] té pomoci nekladl za podvod, byltě přesvědčen, že hloupý užije té pomoci hloupě, chytrý kloudně*“¹²⁴. Mollerovy výroky tímto ztrácí na přesvědčivosti.

¹²¹ WINTER, Zikmund. *Mistr Kampanus: historický obraz. Část první*. 10. vyd. Praha: J. Otto, 1928, s. 10.

¹²² WINTER, Zikmund. *Mistr Kampanus: historický obraz. Část druhá*. 10. vyd. Praha: J. Otto, 1928, s. 255.

¹²³ WINTER, Zikmund. *Mistr Kampanus: historický obraz. Část první*. 10. vyd. Praha: J. Otto, 1928, s. 75.

¹²⁴ Tamtéž, s. 89.

5.5. Celkový obraz postavy Jana Campana Vodňanského

Winterův Campanus není typickým románovým hrdinou, spíše je označován za „antihrdinu“ či nehrdinského reka.¹²⁵ Winter prostřednictvím hlavní postavy zobrazuje neštěstí, která se odehrála po bitvě na Bílé hoře. Jeho hlavní postava, Campanus, se nepodílí na formování dějin, naopak je společenským a politickým vývojem zmítán a ovládán. I přes všechnu jeho snahu není schopen ani v nejmenším ovlivnit to, co se kolem něj děje, všechny jeho činy jsou marné.

Pro charakterizaci Campana je nutné poznamenat, že jako postava se v průběhu díla vyvíjí a proměňuje. Tato změna se promítá jak do jeho vzhledu, tak do jeho chování a postojů. V první části románu je jeho postava v celku neměnná, nejvíce se proměňuje v druhé části. Ačkoliv ze začátku představoval silného a zásadového muže, není schopen odolat tlaku prostředí. Je to vyčerpaný člověk, pro kterého se škola stává životní prioritou. Nechce se mu odcházet do ciziny a ve své urputnosti odmítá přijmout aktuální společenskou situaci, snaží se do dějinného vývoje zasáhnout. Je to však marný krok, který končí jeho vlastní dobrovolnou smrtí.

Winterův Campanus je nositelem jistých morálních vlastností a ideologických postojů. Představuje všestranného humanistu, který ovládá několik jazyků, je znalý antické literatury, českých dějin, je nadaným básníkem, jehož tvorba dosahuje mezinárodního ohlasu, a v neposlední řadě je ceněným učitelem a vůdčí osobností univerzity.

Je to člověk silných mravních zásad, avšak je plachý, ústupný a místy až naivní. Jako postava se vyznačuje moudrostí, vysokým vzděláním a ctností. U ostatních lidí si cení kladných vlastností, na druhou stranu u nich odsuzuje lenost, faleš a nepoctivost. Potrpí si na dobré mravy a váží si čestných lidí. Campanus představuje dobrotivého muže, který se snaží pomáhat ostatním, a věří, že v každém člověku je alespoň trocha dobra. Představuje také oddaného a milujícího manžela a otce. Rodina je pro něj zdrojem radosti a útěchy. Těžce nese smrt své ženy a citově se upíná k dítěti.

Campanus je příkladem pracovitého člověka, oddaně se věnuje škole, bojuje za její budoucnost a její nezávislost. Práce pro něj představuje úkryt před životními těžkostmi.

¹²⁵ Srov. JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Stoletou alejí: o české próze minulého věku*. Praha: Československý spisovatel, 1985.

Jako rektor univerzity cítí za univerzitu velkou zodpovědnost, budoucnost školy je pro něj tím nejdůležitějším a je ochoten pro ni mnohé obětovat. Cítí, že „nemůže a nesmí skrývat se pod střechou, jako lidé činí před zlým povětrím, [...] musí ven do bouřky i když hromy bijí“¹²⁶.

Postava Campana představuje silně věřícího člověka, který se v nejtěžších okamžicích obrací k Bohu a prosí ho o pomoc. Skoro nikdy neztrácí naději, jelikož věří, že jej Bůh neopustí. Současně se zhoršením společensko-politické situace začíná pochybovat o Bohu. Zazlívá mu, že nevyslyšel jeho modlitby a nestál při něm v nejtěžších chvílích. Avšak vzápětí tyto myšlenky zavrhuje a svou slabost si vyčítá. Pro záchranu univerzity začne uvažovat o přechodu ke katolictví, tyto nesmělé myšlenky v něm postupně sílí, až se nakonec odhodlá k činu. Vlastní přechod ke katolictví považuje za hanebný krok, stydí se za něj a sám sebe vnímá jako zrádce a nečestného člověka. Snaží se ospravedlnit svojí konverzi myšlenkou, že pro všechna vyznání existuje pouze jeden, stejný Bůh, a tímto nezáleží, ke kterému vyznání patří. Sám však těžce nese, když jeho nejbližší tento jeho krok odsoudí, a tak se na konci svého života začne stranit lidí.

Má vyhraněné politické názory. Dobře zná české dějiny, a z toho důvodu je proti válkám, jelikož je považuje za zbytečné vraždění. Avšak je si dobře vědom nevyhnutelnosti některých událostí a kvůli tomu je ochoten podpořit myšlenku války.

Celý svůj život zasvětil vyššímu cíli, za který se snaží bojovat až do poslední chvíle. Je to citlivý člověk, který těžce nese aktuální společensko-politické proměny. Ze silného a neústupného může se stávat „měkkým“ a lehce ovlivňovaným, podléhá nátlaku a přistupuje na kompromisy. Stává se psychicky a fyzicky vyčerpaným, sám se sebou vede vnitřní boj, mnohdy lituje, že nezemřel společně s ostatními. Do poslední chvíle se snaží neztrácet naději ohledně budoucnosti univerzity, ale když se jeho nejhorší obavy vyplní, psychicky se zhroutí. Sílí v něm pocit zbytečnosti a narůstají výčitky ohledně přechodu ke katolictví. Cítí se jako zrádce, zradil sám sebe, své přátele a v neposlední řadě i Boha. Po dlouhém vnitřním boji se ve snaze uniknout z této žalostné situace uchyluje k sebevraždě.

¹²⁶ WINTER, Zikmund. *Mistr Kampanus: historický obraz. Část druhá*. 10. vyd. Praha: J. Otto, 1928, s. 152.

Závěr

Cílem této bakalářské práce byl popis obrazu Jana Campana Vodňanského v historickém románu Zikmunda Wintera *Mistr Campanus*. V práci jsme se pokusili analyzovat, jakým způsobem byla postava Jana Campana v tomto díle ztvárněna, a popsat celkový obraz tohoto humanistického básníka v románu. První kapitola je věnována osobnosti spisovatele Zikmunda Wintera. V krátkosti jsme představili jeho životní osudy a blíže popsali jeho literární tvorbu. Poukázali jsme na počátky jeho tvorby, především na jeho vědecké práce, a pokusili jsme se charakterizovat jeho specifický způsob práce s dobovými prameny. Následně zde byla představena jeho nejznámější díla a dobový literární kontext.

Druhá kapitola se zaměřovala na samotný román *Mistr Campanus*. Napřed jsme se pokusili definovat žánr historického románu, popsat jednotlivé typy historického románu a vymežit jeho charakteristické rysy. Kapitola přiblížila postavení tohoto žánru v české literatuře přelomu 19. a 20. století. Následně jsme se věnovali okolnostem vzniku románu *Mistr Campanus* a problémy, s jakými se Winter při psaní tohoto díla potýkal. Dále jsme poukázali na vztah románu k Winterovým ostatním dílům a vymezili jeho specifické rysy. Následně byly v této kapitole popsány forma a obsah *Mistra Kampana*.

Třetí kapitola se zaměřovala na osobnost Jana Campana Vodňanského. Vzhledem k povaze analyzovaného díla byly zde přiblíženy životní osudy a ve stručnosti popsána tvorba tohoto českého humanistického básníka. Důraz byl věnován hlavně té části básníkovy života, která byla ztvárněna v románu *Mistr Campanus*.

Čtvrtá kapitola byla věnována teoretickému vymezení pojmu literární postava. Napřed jsme se pokusili definovat literární postavu a popsat přístupy k jejímu vymezení. V této kapitole byly popsány způsoby prezentace postavy v narativním textu. Bylo zde představeno rozdělení postav na tzv. postavu-hypotézu a postavu-definici. Kapitola se dále zaměřovala se na jednotlivé prvky, na jejichž základě je postava konstruována. Následně zde byly vymezeny jednotlivé způsoby prezentace postavy v textu, jako je například přímý a nepřímý popis postavy, dále promluvy vypravěče a ostatních postav či dialogy a vnitřní monology dotyčné postavy. V této kapitole jsme se následně zaměřili na problematiku funkce jména postavy v textu, na možný sémantický základ u jmen a jejich použití v textu. Na závěr tato kapitola poukázala na problematiku konceptualizace postavy čtenářem.

Pátá kapitola se zabývala vlastní analýzou způsobu představení postavy Jana Campana Vodňanského v románu *Mistr Campanus* Zikmunda Wintera. Jejím cílem bylo poukázat, jakými způsoby byla postava Campana v tomto díle konstruována. Nejprve jsme se zabývali možnou motivací při výběru ústřední postavy. Následně byl v této kapitole popsán vztah mezi románovým zpracováním ústřední postavy a její skutečným předobrazem, byly představeny nejvýraznější neshody se skutečností a popsán chybný překlad příjmení hlavní postavy. Při zkoumání prostředků použitých ke zobrazení postavy jsme se zaměřili na způsob uvedení postavy v textu a na její výskyt v jednotlivých částech románu. Následně zde byl představen způsob, jakým byl popsán Campanův vzhled a proměna jeho zevnějšku. V této kapitole jsme se dále věnovali charakteristice Campana na základě výroků vypravěče a ostatních postav. Na závěr po zohlednění všech prvků popisu postavy jsme se pokusili popsat obraz Jana Campana Vodňanského v románu.

Winter se sice při psaní opíral o doložená fakta, nicméně je patrné, že příběh je částečně fiktivní se zřejmou autorskou intencí. Projevuje se to nejen menšími odchylkami od reality, ale hlavně „černobílým“ zobrazením světa a postav. Winterův Campanus představuje téměř dokonalého muže, jak vzhledově, tak charakterem. Ve svém počínání projevuje sice slabost, ale jeho postava je reprezentována tak, že čtenářské sympatie mají být jednoznačně na jeho straně, protože to učinil pro dobrou věc a vyšší zájem, je spíše obětí než viníkem. Na druhé straně jeho odpůrci jsou vesměs podlí lidé s negativními charakteristikami.

Winter skrze Campana znázorňuje vlastenecké ideály a národní tragédii. Protagonista reprezentuje ideál dobového akademického prostředí, stejně jako i relativní (opět se zřetelem k době) náboženské svobody. Kvůli dramatickým nábožensko-politickým změnám ve společnosti je však obojí nakonec zničeno. Bělohorská porážka představuje podle autora románu národní katastrofu, po níž následuje devastace hodnot – zničení univerzity a potlačení utrakvismu, tedy podobojí, které je hodnoceno jako nositel kladných hodnot a nejlepších tradic českého národa. Nepřátelé protagonisty jsou pak vedle jednotlivých konkrétních postav obecně jezuité – opět zde nacházíme konstituování stereotypu, který vnímá tento řád jako českým zemím nepřátelský a škodlivý.

Postava nepřítelů bojovného intelektuála uvrženého do morálního dilematu vyvolaného politickou (zde nábožensko-politickou) situací nabyla v českém prostředí na aktuálnosti zejména ve 20. století; bez ohledu na způsob ztvárnění zde Winter předjal typ postavy, která se objevuje i v literatuře mnohem pozdější.

Anotace

Autor: Dorota Nowaková

Fakulta: Filozofická fakulta

Katedra: Bohemistiky

Název bakalářské práce: *Obraz Jana Campana Vodňanského v románu Mistr Kampanus Zikmunda Wintera*

The Picture of Jan Campanus Vodňanský in the novel Mistr Kampanus of Zikmund Winter

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Jana Kolářová, Ph.D.

Počet znaků: 73 870

Počet příloh: 0

Počet titulů použité literatury: 14

Klíčová slova: historický román, literární postava, Mistr Kampanus, Zikmund Winter, Jan Campanus Vodňanský

Cílem této bakalářské práce je popis obrazu postavy Jana Campana Vodňanského v historickém románu *Mistr Kampanus Zikmunda Wintera*. Práce přibližuje Winterovu tvorbu a jeho specifický způsob práce. Blíže popisuje jeho jediný román – *Mistra Kampana* a následně se zaměřuje na postavení historického románu na přelomu 19. a 20. století. Ve stručnosti představuje život Jana Campana Vodňanského, českého humanistického básníka. Na základě teoretických poznatků analyzuje způsob, jakým je v románu tato postava vykreslená. Na závěr se pokouší popsat celkový obraz postavy Jana Campana Vodňanského ve Winterově románu.

Resumé

The Picture of Jan Campanus Vodňanský in the novel Mistr Kampanus of Zikmund Winter

This bachelor thesis was devoted to the description of Jan Campanus Vodňanský as depicted in the historical novel *Mistr Kampanus* by Zikmund Winter. The aim of this thesis was to describe the overall picture of this poet in the above-mentioned novel.

The first chapter was dedicated to the personality of Zikmund Winter. His life story was briefly introduced, and his literary work was described. This part focused on the beginnings of his work and his specific way of working with contemporary sources. Subsequently, his most famous works were also presented.

The second chapter focused on the novel *Mistr Kampanus*. In the beginning the genre of the historical novel was defined. Subsequently, this section dealt with the circumstances of the creation of the novel *Mistr Kampanus*. Consequently, the content of the novel was briefly introduced.

The third chapter focused on the personality of Jan Campanus Vodňanský. The life of this Czech humanist poet was described in this section and his work was also briefly introduced.

The fourth chapter was devoted to the theoretical definition of the term literary character. First, a literary character was defined. Attention was focused on the individual elements on which the character is constructed. Furthermore, in this chapter, individual ways of presenting the character in the text, such as the direct and indirect description of the character, the narrator's talk about a particular character, the dialogues and inner monologues of the character, were defined.

The fifth chapter concerned with the actual analysis of how Jan Campanus Vodňanský was introduced in the novel *Mistr Kampanus* of Zikmund Winter. The aim of this chapter was to present the different ways in which the character was constructed in this literary work. The relationship between the fictional character processing and its real model were described. This part of the thesis introduced how the character's appearance was described. Subsequently, this section dealt with Campanus' characteristics based on the narrator's and other characters' statements. In conclusion Jan Campanus Vodňanský's picture in the novel was presented.

Seznam použité literatury

1. BRABEC, Jiří, Jaroslava JANÁČKOVÁ, Milan JANKOVIČ, Karel KREJČÍ, Zdeněk PEŠAT, Miloš POHORSKÝ a Miloš POHORSKÝ. *Dějiny české literatury. [Díl] 3, Literatura druhé poloviny devatenáctého století*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1961, 631 s.
2. BROŽOVÁ, Věra. *Zikmund Winter: (1846-1912)*. Rakovník: Okresní muzeum, 1991. ISBN 808508113X.
3. FOŘT, Bohumil. *Literární postava: vývoj a aspekty naratologických zkoumání*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2008. Theoretica & historica. ISBN 978-80-85778-61-8.
4. HODROVÁ, Daniela. -- *Na okraji chaosu --: poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, 2001. ISBN 80-7215-140-1.
5. JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Stoletou alejí: o české próze minulého věku*. Praha: Československý spisovatel, 1985.
6. JOUDALOVÁ, Alice. *Smuteční poesie Jana Campana Vodňanského*. Disertační práce. Olomouc, 2011. Univerzita Palackého v Olomouci. Filozofická fakulta.
7. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. 1, A–G. Editor Vladimír FORST. Praha: Academia, 1985, 900 s. ISBN 8020007970.
8. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. 4, S–Ž; Dodatky k LČL 1–3, A–Ř. Editor Luboš MERHAUT. Praha: Academia, 2008, 1082 s. ISBN 9788020015723.
9. MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X.
10. MOLDANOVÁ, Dobrava. *České příběhy*. Vyd. 1. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2007. 246 s. Acta Universitatis Purkynianae; 130. Studia litteraria. ISBN 978-80-7044-846-5.
11. ODLOŽILÍK, Otakar. *Mistr Jan Campanus*. Praha: Otakar Odložilík, 1938.

12. *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě*. 1, A-C. Editor Karel HRDINA, editor Antonín TRUHLÁŘ, editor Josef HEJNIC, editor Jan MARTÍNEK. Praha: Academia, 1966, 530 s.
13. Věra BROŽOVÁ. Komentář. In: WINTER, Zikmund. *Povídky*. Brno: Host, 2009. Česká knižnice. ISBN 978-80-7294-330-2.
14. WINTER, Zikmund. *Mistr Kampanus: historický obraz*. 10. vyd. Praha: J. Otto, 1928.

Elektronické zdroje

1. Díla Jana Campana Vodňanského. *Městské muzeum a galerie Vodňany* [online]. Vodňany [cit. 2019-03-29]. Dostupné z:
<https://www.muzeumvodnany.cz/muzeum-galerie/texty/785-dila-jana-campana-vodnanskeho>